

Tézisfüzet

Balogh Csaba: *Ókori közel-keleti szövegek az ószövetségi Izrael történetéhez.*
(Habilitációs dolgozat.) Kolozsvár 2024, 730 old.

1. tézis

Tekintettel arra az idői és kulturális távolságra, amely a mai olvasót elválasztja a Biblia keletkezésétől, az Ószövetség jobb megértésének elengedhetetlen előfeltétele annak a kortárs szellemi közegnek minél alaposabb megismerése, amelyben az keletkezett. Ez a szellemi közeg részben az ókori közel-keleti szövegek révén tárul fel előttünk. A konkrét tartalmi párhuzamoknál jelentősebb szempontnak tartom a gondolkodásmódban fellelhető párhuzamok (megfelelések, ellentétek, árnyalatok) tanulmányozását.

2. tézis

Az ókori közel-keleti szövegek értékes adatokat szolgáltatnak az ószövetségi történettudomány számára, de nemcsak konkrét személyekkel vagy eseményekkel kapcsolatban, sőt nem csupán a korabeli historiográfiát, azaz a történeti gondolkodásmódot illetően, hanem a szövegek keletkezése, a szövegprodukciónak tekintetében is.

3. tézis

Az ókori közel-keleti szövegeket nem azért írták (mint ahogy az Ószövetséget sem), hogy Izrael történetének forrásául szolgáljanak. A szövegek ilyen irányú újrahasznosítása rendjén elengedhetetlen annak az elsődleges kontextusnak a figyelembevételére, amelyben és amelyre nézve e szövegek íródtak. Ezért az Izrael történetének rekonstruálása céljából való felhasználást meg kell előznie a szövegek elsődleges kontextusára néző önálló reflexiónak.

4. tézis

Amennyiben Izrael történetének tanulmányozásához az ókori közel-keleti szövegeket elsődleges kontextuális értelmükhöz híven szeretnénk felhasználni, lehetőség szerinti biztosítani kell a forrásként használt szövegek minél teljesebb formáját. Nem tartom kielégítőnek az olyan szövegkiadásokat, amelyek a forrásként használt ókori közel-keleti összefüggő szövegekből csak töredékeket tesznek közzé.

5. tézis

Az ókori Közel-Kelet világában egy-egy király tevékenységeinek a történelmi összefoglalója gyakran elrejtett épületfeliratok vagy elérhetetlen magasságban el-

helyezett, természeti elemekre vésett szövegek formájában maradt ránk. Ez pedig azt jelzi, hogy egy-egy királyfelirat nem egyszerűen a híradás célját szolgálta egy konkrét hallgatóság számára, hanem a király nevének (s így, az ókori gondolkodásnak megfelelően, magának a királynak) a fennmaradását. Így amennyiben e szövegek nem minden további nélkül egy konkrét hallgatóság számára íródtak, nem magától értetődő az sem, hogy azok propagandaeszközök lettek volna, ahogyan ezt a kortárs szakirodalom gyakran értelmezi.

6. tétel

Ahogy azt a babiloni krónikák jelzik, az átfogó történelem iránti érdeklődés, illetve a tágabb periódus történelme írásba foglalásának a célja nem pusztán az volt, hogy tájékoztassa a későbbi olvasót a korábbi eseményekről. A szövegek kontextusa azt sugallja, hogy a múlt krónikaszerű feldolgozása valójában a jövőbeli események alakulásának megfigyeléséhez kívánt támpontokat adni. Így ez a típusú historiográfia szoros kapcsolatban áll a korabeli jövőmondással. Érdekes és értékes párhuzamot kínál ez ahhoz a bibliai történetíráshoz, amelyet hagyományosan prófétai eredetűnek tekintenek.

7. tétel

Bár a babiloni krónikákat az ószövetség-tudományban általában objektív történeti forrásként kezelik, ez az objektivitás viszonylagos. A királyfeliratok idealizált királyképéhez képest objektívebbek. Ugyanakkor a krónikák keletkezése, illetve azok funkciója is magán hordozza egy bizonyos szempontrendszer hermeneutikai értelemben korlátozó jellemvonásait.

8. tétel

Az Ószövetség történeti könyvei által prezentált történelemhez hasonlóan a kultuszi szempontok, az istenséghez való viszonyulás az ókori közel-keleti szövegekben is jelentős szerepet játszik. Az asszíriai kontextust szem előtt tartó feliratokhoz képest a kultuszi szempont erőteljesebb azokban az asszír és babiloni szövegekben, amelyek a babiloni kontextusra nézve íródtak.

9. tétel

Az ókori közel-keleti szövegekben nemcsak az tekinthető általánosan elterjedt gondolatnak, hogy egy-egy főisten pozitív módon, szabadítóként jelen van a történelemben, mi több, irányítja azokat, ahogy az Ószövetségben JHWH is. A kései babiloni királyfeliratokban arra a gyakran sajátosan ószövetséginak vélt gondolkodásmódra is találunk analógiát, hogy az istenség saját népét is megbünteti annak bűnei miatt, illetve hogy büntetése vagy szabadítása érdekében egy idegen politikai hatalmat is képes mozgósítani.

10. tézis

Az ókori királyfeliratokban a királyt bizonyos tevékenységekre egy-egy ország vagy kultuszközpont éppen aktuális főistensége jogosítja fel, amellyel összefüggésben az adott szöveg íródik. Ennek megfelelően ugyanazok az isteni attribútumok hol egyik, hol másik néven megjelenő istenséghez kapcsolódnak. Az attribútumoknak ez a váltakozása, illetve az isteneszme lokális adaptációja valástörténeti értelemben az inkluzív monoteizmus egyik formájának tekinthető.

A habilitációs tézishez kapcsolódó publikációk az Ószövetség és az ókori Közel-Kelet kapcsolata témakörben

- Balogh Csaba: Isten embere és az istenek emberei. Próféta és próféta az ókori Közel-Keleten és ennek jelentősége a mai ószövetségkutatásban. In: *Református Szemle* 96. (2003), 13–31.
- Balogh Csaba: Megbánó Isten – változó Isten. Az ószövetségi teológia korlátairól és lehetőségeiről. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 1. (2010), 9–31.
- Balogh Csaba: Kús földje és kúsíták az Ószövetségben. In: *Református Szemle* 103. (2010), 577–604.
- Balogh, Csaba: Schöpfung und Geburt. Anthropologische Begrifflichkeit in Psalm 139,13–16. In: *Sacra Scripta* 10. (2012), 147–176.
- Balogh Csaba: Teremtés és születés. A Zsoltárok 139:13–16 antropológiai kérdései. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 3. (2012), 9–36.
- Balogh Csaba: Jeruzsálem a dávidi királyság kialakulása előtt, az Amarnai levelek tükrében. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 4. (2013), 9–38.
- Balogh Csaba: Júdai deportáltak a babiloni adminisztratív szövegekben. Források az ókori Izrael történelméhez. In: Egeresi László Sándor – Kókai-Nagy Viktor (szerk.): *Adalékok Izrael történetéhez. Ünnepi kötet Karasszon István 65. születésnapja alkalmából*. Selye János Egyetem, Komárom 2020, 38–88.
- Balogh Csaba: Forrásszövegek az ókori Júda történelméhez. Nebukadneccar babiloni király brisai sziklafelirata. In: Balogh Csaba – Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Az Írás bővületében. Tanulmányok Adorjáni Zoltán 65. születésnapjára*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2021, 9–39.

Balogh Csaba